

กระบวนทัศน์การรื้อสร้างหลักสูตรในยุคหลังสมัยใหม่ RECONCEPTUALIZATION PARADIGM OF CURRICULUM IN POSTMODERN ERA

1

ลดาวัลย์ มะลิไทย*

อำพร ดัชญาวัตร*

วัชรภรณ์ เขาเขจร**

บทคัดย่อ

ปลายศตวรรษที่ 20 มีนักการศึกษาด้านหลักสูตรได้ให้นิยามความหมายของหลักสูตรไว้หลากหลายและแตกต่างกันตามปรัชญา แนวคิด และกระบวนทัศน์ที่นักการศึกษาด้านหลักสูตรได้ยึดตามอุดมการณ์ทางวิชาการของตนเอง ทำให้แนวคิดหลักสูตรเป็นไปตามกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม (Empirical) เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลง โดยการศึกษาหลักสูตรแนวปฏิรูป (Reconceptualists) นำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนทัศน์เชิงวิพากษ์และหลังสมัยใหม่

กระบวนทัศน์ยุคหลังสมัยใหม่เกิดขึ้นจากการปลุกเร้าจากภาวะเศรษฐกิจที่เริ่มฟื้นตัว การเคลื่อนย้ายผู้คน วัฒนธรรมข้อมูลข่าวสาร และเงินทุนข้ามพรมแดนรัฐชาติ การสิ้นสุดลงของสงครามเย็นและชัยชนะของระบบทุนนิยมภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกา กระแสเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ ซึ่งบางครั้งก็ยากที่จะทำความเข้าใจได้ด้วยการระบุสัญชาติหรือแหล่งกำเนิดที่แน่นอน แต่กระแสเหล่านี้ได้สร้างผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมไปทั่วโลก เปลี่ยนวิธีคิด เปลี่ยนวิธีการมองความรู้ความจริง เปลี่ยนแบบแผนการใช้ชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล และเปลี่ยนแบบแผนประเพณีต่างๆ ที่แต่ละชุมชนท้องถิ่นแต่ละประเทศเคยสืบทอดปฏิบัติกันมา กระแสการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ล้วนมีนัยสำคัญต่อการกำหนดความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ควรปรากฏในหลักสูตรสำหรับพลเมืองศตวรรษที่ 21 (Gaudelli. 2008)

หลักสูตรเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการให้ความสำคัญกับการวางแผนหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผลหลักสูตรไปสู่การศึกษาประสบการณ์ทางการศึกษาที่เน้นการทำความเข้าใจอย่างใคร่ครวญ นักหลักสูตรจะต้องก้าวผ่านการพัฒนาหลักสูตรแบบเดิมไปสู่การปฏิรูปนิยามใหม่ของศาสตร์หลักสูตร เพื่อที่จะให้อุดมการณ์ประชาธิปไตย ความเสมอภาค และความยุติธรรมในสังคมมนุษย์เกิดขึ้นอย่างแท้จริง (ออมสิน จตุพร. 2557)

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าศาสตร์ด้านหลักสูตรมีรากฐานมาจากปรัชญา ประวัติศาสตร์ แนวคิด ทฤษฎี และอุดมการณ์จากนักการศึกษาด้านหลักสูตรของสังคมนั้นๆ ซึ่งหลักสูตรจะมีลักษณะเป็นสหวิทยาการซึ่งเกิดจากกระบวนการวิพากษ์ที่ได้รับอิทธิพลทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในบริบทของความต้องการของสังคม ส่งผลให้หลักสูตรมีลักษณะทางวิชาการเฉพาะตัว

* อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

** อาจารย์ประจำหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ABSTRACT

Lately twentieth century, curriculum educators have defined a wide variety of curricula according to the philosophy, concept, and paradigm that curriculum educators have adopted in their academic ideology. The course concept is based on an empirical paradigm for change. By studying reform curriculum. Reconceptualists lead to the development of curricula as critical and postmodern paradigms.

Postmodern paradigm, caused by a quickening economic recovery. Movement of people cultural information and capital across national borders. The end of the Cold War and the triumph of capitalism under the leadership of the United States. These currents are part of cultural globalization. Sometimes it is difficult to understand the exact origin or nationality. But these flows have an impact and change the social culture to the world, change a thinking method and change the way you see the truth. Changing pattern of life of the individual and the tradition of each community, each country had inherited practiced. These current changes are significant in determining the knowledge, skills and attitudes appear to be on course for citizens Century 21 (Gaudelli. 2008).

The curriculum was changed from a focus on curriculum planning. Curriculum development curriculum Implementation and evaluation program to study educational experience focused on understanding heed. The curriculumist will have to go through the traditional curriculum to reform redefined the science of curriculum. In order to keep the ideals of democracy, equality and justice in human society, (GSB Jatuporn. 2557)

So, it is evident that the curriculum is based on philosophy. History, concepts, theories, and ideologies from the social curriculum educators. The curriculum is interdisciplinary, resulting from critical processes influenced by the humanities and social sciences in the context of societal needs. As a result, the curriculum has its own academic characteristics.

Postmodernity คืออะไร

กิตติพัฒน์ นนทปัทมะ (2551) กล่าวว่า “โพสต์โมเดิร์น (Postmodernity)” ใช้มาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ต่อต้นศตวรรษที่ 20 นักวิชาการชาวสเปน ชื่อ Federico de Onis ได้คำว่า โพสต์โมเดิร์น (Postmodernity) ในหนังสือของเขาที่กล่าวถึงบทกวีของสเปนและละตินอเมริกา ตีพิมพ์ในปี 1934 de Onis ใช้คำนี้ในความหมายที่ชี้ให้เห็นปฏิกิริยาที่แอบซ่อนอยู่ในภาวะสมัยใหม่ และเริ่มปรากฏในต้นศตวรรษที่ 20 ในงานวรรณกรรม Arnold Toynbee นักประวัติศาสตร์ได้แบ่งยุคประวัติศาสตร์ไว้โดยกำหนดให้ยุคสมัยใหม่ (Modernism) จบลงในท้ายศตวรรษที่ 19 และยุคต่อจากนั้นเรียกว่ายุคหลังสมัยใหม่ (After-modernism) ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) และกำหนดว่ายุคนี้เริ่มขึ้นหลังปี 1918 (Hassan. 2007 : 6) Modernity คือ มูลฐานหนึ่งของระเบียบ (order) เกี่ยวกับสติสัมปชัญญะและความมีเหตุ-ผล ระเบียบของการสร้างสรรค์ให้พ้นจากความหายนะ ข้อสันนิษฐานหนึ่งคือว่า การสร้างสรรค์ที่มีเหตุมีผล จะนำไปสู่การสร้างสรรค์ที่มีระเบียบมากกว่า สร้างสังคมให้มีระเบียบมากกว่า ให้ประโยชน์มากกว่า (มีเหตุ-ผลมากก็จะเป็นประโยชน์มาก) เพราะว่า modernity นำไปสู่การเพิ่มระดับของระเบียบ เป็นสังคมทันสมัย เป็นเกราะป้องกัน "ความไร้ระเบียบ" ที่จะทำลายความเป็นระเบียบ ด้วยเหตุนี้สังคมทันสมัยจึงขึ้นอยู่กับการสร้างเสริมอย่างต่อเนื่องของสองชั่วระหว่าง "ระเบียบ" และ "ไร้ระเบียบ" เพื่อที่เขาจะรักษา "ระเบียบ" ให้เหนือกว่าอยู่เสมอ แต่การจะกระทำได้ดังนี้ เขาต้องมีสิ่งที่เป็นตัวแทนของความ "ไร้ระเบียบ" สังคมทันสมัยจึงต้องมีการสร้างเสริมความ "ไร้ระเบียบ" ในสังคมตะวันตก ความไร้ระเบียบกลายเป็น "สิ่งอื่น" ที่กำหนดความสัมพันธ์กับสองชั่วตรงข้ามอื่นๆ ฉะนั้น บางสิ่งไม่ขาว ไม่ขาว ไม่แตกต่างทางเพศ ไม่สะอาดบริสุทธิ์ ไม่เป็นเหตุ-ผล (ฯลฯ) กลายเป็นส่วนของ

ความ "ไร้ระเบียบ" และต้องกำจัดออกไปเสียจากสังคมที่มีระเบียบ สำหรับสังคมที่ทันสมัยและมีเหตุผล (<http://pioneer.chula.ac.th/~yongyudh/papers/postmodern.htm> อ้างถึง Mary Klages สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2559)

modernity เป็นยุคสมัยที่ให้ความสนใจในเรื่องศิลปะ วรรณคดี วิทยาการ สถาบัน เหตุผล การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ รูปแบบของชีวิต ความจริงของชีวิตบนฐานของความเจริญเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก เป็นช่วงเวลาแห่งความเจริญทางวัตถุ ความมั่นคงทางสังคม และความรู้เข้าใจตนเอง (Material progress, social stability and self-realization) ในยุโรปตะวันตก มีอังกฤษ อเมริกา ฝรั่งเศส อิตาลี เป็นต้น แม้มีปัจจัยต่างๆ มากมายที่ทำให้เกิดสมัยใหม่ ปัจจัยสำคัญเหล่านี้ คือ ความจริง (Truth) เหตุผล (Rationality) วิทยาศาสตร์ (Science) เทคโนโลยี (Technology) ผลของอุตสาหกรรม (Emergence of capitalism) การแผ่อำนาจทางตะวันตก (Western imperialism) การแพร่กระจายความรู้ และอำนาจทางการเมือง (Spread of literature and political power) การขับเคลื่อนทางสังคม (Social mobility) เป็นสาเหตุสำคัญสนับสนุนส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสังคมโลก ที่เรียกกันว่า "ลัทธิความทันสมัย" เพราะผลของความเจริญทางการศึกษาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม และการขับเคลื่อนทางสังคม ทำให้มนุษย์ต้องการรู้เข้าใจตนเองและสังคมมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ทำให้ต้องมาคิดใหม่ทำใหม่ เพื่อความถูกต้องดีงามแบบสากล แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมโลกร่วมกัน เพื่อความรู้เข้าใจใหม่ร่วมกัน จึงขอลำดับเหตุการณ์การวิวัฒนาการแนวความคิดใหม่ทันสมัย

(<http://vorachai-juntip.blogspot.com/postmodernism-post-modern-postmodern.html> : ค้นเมื่อ 24 เมษายน 2559)

ความคิดหลักของทฤษฎีโพสต์โมเดิร์น (Postmodernity)

1. การตีความและการรื้อสร้าง (Hermeneutics and deconstruction) เน้นการตีความและการเข้าใจความหมายของพฤติกรรมและปรากฏการณ์สังคมมากกว่าความเป็นสาเหตุและตัวพฤติกรรม โดยใช้วิธีการ Hermeneutics (ตีความ) และ deconstruction (รื้อสร้างแบบของเดริดา)

2. วาทกรรมเน้นเรื่องของการสนทนา (discourse) การโต้ตอบกัน (dialogical) และความมีหลายเสียง (polyvocal)

3. ความหลากหลายเป็นความเป็นแบบเดียวกัน (diversity and uniformity) เชื่อในเรื่องความหลากหลาย (diversity) มากกว่าความเป็นแบบเดียวกัน (uniformity) ทฤษฎี Postmodern ปฏิเสธ Grand Theory และความสามารถในการอ้างอิงไปยังคนทั้งหมด (generalization) การสร้างโมเดลเพื่อทำนายหรืออธิบายเป็นสิ่งที่ไปไม่ได้

4. ความเกี่ยวข้องแบบสัมพัทธ์ (relativism) มากกว่าแบบ absolute สิ่งต่างๆ เกี่ยวข้องกันและมีอิทธิพลต่อกัน เพราะฉะนั้นการทำความเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์จึงต้องเข้าใจภายในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ความหมายของสิ่งต่างๆ เปลี่ยนแปลงแบบสัมพัทธ์กับบริบท

5. การใช้สัญลักษณ์ (sign) สังคม modernity เป็นสังคมแห่งการบริโภคและสิ่งที่คนในสังคมนีบริโภคนั้นเป็นการบริโภคสัญลักษณ์บอตรารค์เป็นนักคิด modernity ที่นำแนวคิดของบาร์ตมาขยายความต่อในเรื่องการบริโภคสัญลักษณ์จนเกิดภาวะล้าจริง

6. การเปลี่ยนองค์ประกอบของชนชั้น (class decomposition) ประเภทของชนชั้นเริ่มเปลี่ยนองค์ประกอบ (decompose) ชนชั้นถูกกำหนดโดยแบบแผนการบริโภคมากกว่าการผลิต ในทุนนิยมระยะหลังที่ภาวะที่ผลผลิตถูกทำให้เป็นสินค้าอย่างรุนแรง (hyper commodification of products) ผลผลิตไม่ได้ถูกบริโภคตามคุณค่าแต่ถูกบริโภคความหมายหรือสัญลักษณ์ ชนชั้นจึงผันแปรไปตามความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันในการบริโภคความหมายเหล่านี้ ในยุค modernity มีการสร้างอัตลักษณ์แบบพหุและข้ามสาย (cross cutting) คนเป็นสมาชิกของชุมชนในจินตนาการหลายชุมชนในเวลาเดียวกัน ประเภทของชนชั้นจึงเลื่อนไหลไม่มีเส้นแบ่งที่ชัดเจน ทำให้สังคม modernity เป็นสังคมที่ชนชั้นสลายหรือยุบตัวเป็นสังคมที่ไม่ใช่สังคมแบบชนชั้นเพราะอัตลักษณ์ อุดมการณ์และการจัดระเบียบตามชนชั้นที่จางหายไปวัฒนธรรมชนชั้นก็หายไปด้วย

หลักสูตร: นิยามหลักสูตรตามแนวคิดนักการศึกษา

หลักสูตรมีความสัมพันธ์กับบริบทของสังคมแต่ละสังคม ตามความหมายเดิมหลักสูตรเป็นเนื้อหาวิชา แต่ใน Postmodern หลักสูตรมีความหมายครอบคลุม ปรัชญา แนวคิด หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรจึงมีความสำคัญและได้รับความสนใจจากนักการศึกษา (วิชัย ตันศิริ. 2549) ความหมายของหลักสูตรจึงมีเป้าหมายและพัฒนามาจากกระบวนการที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งส่งผลต่อเป้าหมายของการจัดการศึกษาภายใต้บริบทสังคมโลกยุค Postmodern ดังนี้

1. หลักสูตร เป็นวัฒนธรรมและแนวปฏิบัติขององค์กรหรือสังคมอันเป็นผลผลิตจากกระบวนการไตร่ตรองหรือพิจารณาหารือร่วมกัน (Reid. 1998) การนิยามหลักสูตรในลักษณะนี้ปรากฏในหนังสือชื่อว่า Curriculum as Institution and Practice: Essays in the Deliberative Tradition (Reid, 1998) โดยหลักสูตรมีความหมายครอบคลุมถึงวัฒนธรรมในชั้นเรียน ทั้งหมดทั้งมวลที่หล่อหลอมความรู้สึกนึกคิด ทศนคติ และพฤติกรรมของผู้เรียนที่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาสาระ และบริบท นักพัฒนาหลักสูตรในกลุ่มนี้เชื่อว่าการแก้ปัญหาและการพัฒนาหลักสูตรจะต้องดำเนินการในสถานการณ์การเรียนการสอนที่เผชิญกับปัญหานั้นๆ โดยผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง การพัฒนาหลักสูตรในแนวนี้นี้จึงไม่นิยมให้ผู้เชี่ยวชาญภายนอกเป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์และการวางแผนหลักสูตรที่มักทำไว้ล่วงหน้าก่อนการนำหลักสูตรไปใช้จริงในชั้นเรียน แต่จะสนับสนุนให้ผู้สอน ผู้เรียน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันพัฒนาหลักสูตร ในกระบวนการเรียนการสอนและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากการปฏิสัมพันธ์หรือการสนทนาระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เกี่ยวกับประเด็นทางการศึกษาซึ่งอยู่ในความสนใจของทั้งสองฝ่าย (Grundy. 1987) โดยสิ่งที่ผู้พัฒนาหลักสูตรควรพิจารณา คือ องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อหลักสูตรที่เรียกว่า Commonplaces และรวมถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาหลักสูตรหรือการสืบสวนเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับหลักสูตรนั้นจะต้องมีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์เฉพาะของปัญหามากกว่าการหาข้อสรุปรวบยอดในการแก้ไขปัญหาที่ใช้ได้กับทุกสถานการณ์ (Schubert. 1986)

2. หลักสูตร เป็นเครื่องมือในการกำหนดหรือจัดการเพศสภาพและเพศวิถีของคนในสังคม (Pinar. 1998) การให้ความหมายของหลักสูตรในลักษณะนี้ปรากฏในหนังสือ Queer Theory in Education (Pinar. 1998) Queer Theory หรือ ศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องเพศนอกขนบ เป็นทฤษฎีทางวัฒนธรรมศึกษาที่มองว่าเพศของมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่สามารถจัดระเบียบแบบแผนได้เลย (Jagose. 1996) เพราะเพศของมนุษย์สามารถกำหนดไว้ล่วงหน้าแล้วจัดลงตามประเภทหรือกลุ่มที่กำหนดได้ แต่เพศของมนุษย์คือความเป็นจริงตามธรรมชาติของแต่ละคน นั่นหมายความว่ามนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมาแล้วต้องเป็นอย่างที่เป็นก่อน จึงจะรู้ว่าเพศของตนเป็นอย่างไร (Berlant & Warner. 1995) กระบวนทัศน์นี้พยายามตั้งคำถามว่าบรรทัดฐานอะไรที่กำหนดสิ่งที่เรียกว่า “เพศปกติ” และ “เพศผิดปกติ” ความเป็นปกติเกิดจากอะไร ใครเป็นผู้นิยามและทำไมต้องแบ่งประเภทหรือจัดหมวดหมู่ “เพศ” ออกเป็นคู่ตรงข้าม การแบ่งชนิดเพศของมนุษย์เป็นชายและหญิงโดยอาศัยความรู้ชีววิทยานั้นเป็นการแบ่งที่เป็นสากลหรือไม่ความเป็นหญิงชายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ใช่หรือไม่ในแต่ละสังคม จำเป็นต้องมีวิธีการจัดหมวดหมู่เพศเหมือนกันหรือไม่ ความรู้เรื่องเพศเป็นความรู้ที่ปราศจากมายาคติ อคติ และความลำเอียงใช่หรือไม่ (อมรา พงศาพิชญ์. 2548)

ในปัจจุบันการนำเสนอเรื่องเพศจากมุมมองของ Queer Theory มิใช่การศึกษาเรื่องเพศศึกษา (Sex Education) ตามความหมายที่ปรากฏในหลักสูตรสุขศึกษาพลศึกษาเท่านั้นแต่ Queer Theory เสนอการมองเรื่องเพศแบบใหม่ว่าเพศสภาพเพศวิถี และตัวตนทางเพศมิใช่แก่นแท้หรือมีอยู่ในธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่สังคมโรงเรียนหรือสถานศึกษาสร้างขึ้นเพื่อที่จะจัดระเบียบจัดประเภทและควบคุมผู้เรียนที่อยู่ในสังคมนั้น

หลักสูตรและการจัดการศึกษาตามความหมายนี้ แสดงถึงนัยของการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงอคติและการกดขี่บังคับทางเพศ ประเด็นปัญหานี้ให้ความสำคัญกับการต่อสู้เรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคทางเพศที่ได้รับการนำเสนอในหลักสูตรและการจัดการศึกษาในสถานศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางเพศจะต้องได้รับการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในระดับอุดมการณ์ทางการศึกษาและการจัดหลักสูตรเพราะเพศในฐานะที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมนั้นมีมากกว่าเพศชายและหญิงเท่านั้น การศึกษาในศาสตร์ด้านหลักสูตรจำเป็นต้องนำเสนอแง่มุมเหล่านี้ให้ชัดเจน ครอบคลุมและสอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน (Pinar. 2001)

Queer Theory ส่งสัญญาณว่าการจัดการศึกษาตามกระบวนทัศน์สมัยใหม่นิยม (Modernism) ที่เน้นการผลิตคนให้มีคุณภาพ มีสมรรถนะตามมาตรฐาน (Standards) ที่รัฐกำหนด ได้ทำให้เด็กและเยาวชนในวัยเรียนจำนวนมากต้องออกไปอยู่นอกกรอบของวาทกรรมกระแสหลัก (Normative Discourse) ผ่านสิ่งที่เรียกว่าเรื่องเล่าหลัก (Grand Narrative) ทำให้คนบางกลุ่มบางพวกได้ครอบครองเอกสิทธิ์ทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการให้คุณค่า ความคิด ความเชื่อ วิธีการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นที่ยอมรับ แต่ในขณะเดียวกันนั้นก็กดทับและปิดกั้นเรื่องเล่าอันหลากหลายที่อยู่นอกกรอบของเรื่องเล่าหลักไม่ให้เข้ามาสู่พื้นที่ทางสังคมนั่นเอง Queer Theory ยังครอบคลุมมิติของการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับการลดความลำเอียง (Prejudice Reduction) โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนที่ผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทัศนคติเชิงบวกต่อกลุ่มชาติพันธุ์ เพศสภาพ และวัฒนธรรม การสอนความเสมอภาค (Pedagogy of Equity) โดยครูทำหน้าที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่มาจากชาติพันธุ์ วัฒนธรรม เพศ และชนชั้นทางสังคมที่แตกต่างกัน การเสริมสร้างพลังอำนาจวัฒนธรรมในโรงเรียน (School Culture Empowerment) วัฒนธรรมในสถานศึกษา/องค์กร ที่ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ ชาติพันธุ์ และชนชั้นในสังคมโดยการจัดกิจกรรมกลุ่ม ชมรมกีฬา การสอนและการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้สอนและผู้เรียนที่มาจากเชื้อชาติ สัญชาติที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นการจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับกรอบแนวคิดของ Queer Theory นั้นยังรวมถึงบุคคลที่มีความผิดปกติหรือมีความบกพร่องในด้านต่าง ๆ เช่น ร่างกาย สติปัญญา ผู้ที่ไม่สามารถดำเนินชีวิตอย่างปกติทั่วไปได้ บุคคลที่มีความบกพร่องนี้มีบทบาทหน้าที่หลากหลายในสังคมและมีสิทธิในการได้รับการบริการช่วยเหลือจากรัฐ ซึ่งรวมถึงการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพด้วยเช่นกัน

3. หลักสูตรเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องเล่าของเอกัตบุคคลที่มีประวัติความเป็นมาจำเพาะเป็นศิลปะมีความสุนทรีย์ และเจรจาต่อรองกันได้ (Doll, 2000) อธิบายความหมายแนวคิดเกี่ยวกับ “currere” หมายถึง ประสบการณ์ชีวิตและอัตชีวประวัติของบุคคลมาประยุกต์ใช้ผ่านการศึกษาวรรณกรรม บทละคร และตำนาน แนวคิดดังกล่าวเน้นว่าก่อให้เกิดคุณูปการต่อศาสตร์ด้านหลักสูตรอย่างแท้จริงนิยามความหมายของหลักสูตรใน Like Letters in Running Water: A Mythopoeitics of Curriculum คือ หลักสูตรมิได้มีอยู่หนึ่งเดียวหรือมีเอกภาพที่สามารถดำรงอยู่ได้คงที่เป็นระบบระเบียบ เป็นอิสระจากผู้รับรู้และบริบททางสังคม ไม่มีความแน่นอนตายตัวหรือลักษณะที่เป็นมาตรฐาน (Standard) และความเป็นสากล

4. หลักสูตรเป็นสมรภูมิการต่อสู้และการต่อรองทางอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรม (Morris, 2001) การให้ความหมายของหลักสูตรในลักษณะนี้ปรากฏใน Curriculum and the Holocaust: Competing Sites of Memory and Representation (Morris, 2001) Morris ได้ศึกษาเกี่ยวกับ 1) ศาสตร์ด้านหลักสูตร 2) Holocaust studies และ 3) ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ Morris ได้ศึกษาเกี่ยวกับความหมายของมนุษยชาติมาเป็นประเด็นเพื่อวิเคราะห์ความทรงจำและเป็นภาพตัวแทนของกรณีศึกษา Morris อธิบายว่าความทรงจำเป็นองค์ประกอบหลักของประวัติศาสตร์ที่ถูกกดทับหรือเบียดขับมิให้มีพื้นที่ยืนหรือแสดงตัวตนออกมารวมทั้งทำการศึกษา the Holocaust ที่นำเสนอในตัวบทโดยนักประวัติศาสตร์และนักเขียนนวนิยาย โดยทั้งนักประวัติศาสตร์และนักเขียนได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดรวมถึงจิตใจสำนึก การกดทับ การบิดเบือน การวางแผน และการถดถอยความเป็นจริงซึ่งส่งผลต่อการก่อรูปความทรงจำ ส่วนบุคคลและการสร้างความหมายจากประสบการณ์ชีวิตในอดีต เนื้อหาสาระเกี่ยวกับ the Holocaust ที่ปรากฏในหลักสูตรได้ถูกนำเสนอผ่านกระบวนการจัดการศึกษาในโรงเรียนและ

สถานศึกษาระดับต่างๆ กลายเป็นความทรงจำร่วมของสังคมโดย มีหลักสูตรทำหน้าที่เป็นเครื่องกำหนดว่าความรู้ความจริงเกี่ยวกับ the Holocaust ของคนกลุ่มใด ในแง่มุมใดและนำเสนออย่างไร คำถามที่เกิดขึ้นจากความทรงจำมีความสำคัญต่อความเข้าใจของบุคคลหนึ่งๆ ว่าเขาเป็นใครและมีที่มาอย่างไรจากอดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงวิธีการที่ความทรงจำถูกนำเสนอ กระบวนการจัดการเรียนการสอน และวิธีการส่งผ่านความทรงจำเหล่านี้ซึ่งล้วนแต่เป็นแก่นแกนหลักของการจัดการศึกษาในสังคมยุคหลังสมัยใหม่นั้นเองจึงกล่าวได้ว่า หลักสูตรเป็นเรื่องของการนำเสนอบางแง่มุมของความจริง ไม่ใช่องค์รวมหรือภาพรวมของทุกแง่มุมความจริง เนื่องจากไม่มีใครพูดหรือเข้าถึงความจริงได้ทั้งหมด องค์ความรู้ส่วนที่ปรากฏในข้อความรู้หรือหลักสูตรเป็นเพียงความจริงจากบางแง่มุม ผลการศึกษาหลักสูตรเป็นผลมาจากเรื่องเล่า มุมมองประสบการณ์ การตีความ และความคิดเห็นเฉพาะของผู้ศึกษาหรือผู้เขียนหลักสูตร

Curriculum and the Holocaust : Competing Sites of Memory and Representation ได้สะท้อนถึงกระบวนการทัศน์ทางการศึกษาแนวหลังสมัยใหม่นิยม (Postmodernism) โดย Morris กล่าวว่า หลักสูตรเป็น “ตัวบท” (Text) ที่มีอำนาจอันชอบธรรมซึ่งสะท้อนให้เห็นวาทกรรมหลักของสังคมหรือวงวิชาการที่ตัดสินความรู้ที่ชอบธรรม เนื้อหาที่ควรสอนและตำราที่ควรใช้สอน (Giroux, 1991) หลักสูตรจึงมิได้มีความเป็นกลางหรือไร้เดียงสาแต่กลับแฝงไว้ด้วยอำนาจ (อภิภา ปรัชญพทุทธิ, 2554) ในขณะเดียวกันหลักสูตรก็สามารถกลายเป็นสมรภูมิของการต่อสู้ทางความคิดหรือการต่อรองทางวัฒนธรรม (Curriculum as Competing Sites) ของคนกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เรื่องเล่าของตนได้รับการยอมรับในวงวิชาการ Morris สนับสนุนให้นักการศึกษาและครูอาจารย์ดำเนินการหรือสร้างกลไกการสร้างความชอบธรรมให้กับวาทกรรมตะวันตกและที่กดทับวาทกรรมของกลุ่มชนที่หลากหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนชายขอบการวิพากษ์หลักสูตรในลักษณะนี้ทำให้เกิดความหวังที่จะปฏิรูปความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมให้มีความเท่าเทียมและเสมอภาค ครูอาจารย์ต้องมีบทบาทเป็นทั้งนักวิชาการและนักปฏิบัติซึ่งไม่เพียงแต่ทำหน้าที่สอนเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียนตระหนักถึงลัทธิความเชื่อและผลประโยชน์ทางการเมืองที่ซ่อนเร้นอยู่ในหลักสูตร (Aronowitz & Giroux, 1991) โดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือการเสริมพลังอำนาจให้แก่ผู้เรียนให้มีความคิดเชิงวิพากษ์ (Critical thinking) ความคิดวิเคราะห์แบบตอบโต้ (Reflective thinking) ในขณะเดียวกันผู้สอนควรมีการสะท้อนความคิดกลับกับตนเองเพื่อทบทวนกรอบความคิดที่ชี้นำวิถีปฏิบัติของตนหรือสะท้อนความรู้ความจริงของแต่ละคนออกมา

สำลี ทองธิว (2551) อธิบายความหมายของหลักสูตรทั้ง 4 ประการดังกล่าวข้างต้น ได้แก่ 1) หลักสูตรเป็นวัฒนธรรม และแนวปฏิบัติขององค์กร/สังคมอันเป็นผลิตผลจากกระบวนการไตร่ตรองหรือปรึกษาหารือร่วมกัน (Reid, 1998) 2) หลักสูตรเป็นเครื่องมือในการกำหนด/จัดการเทศสภาพและพฤติกรรมของคนในสังคม (Pinar, 1998) 3) หลักสูตรเป็นเรื่องส่วนตัว/เรื่องเล่าของเอกัตบุคคลที่มีประวัติความเป็นมาจำเพาะ เป็นศิลปะ มีความสุนทรีย์ และเจรจาต่อรองกันได้ (Doll, 2000) 4) หลักสูตร เป็นสมรภูมิการต่อสู้และการต่อรองทางอุดมการณ์ ความคิดความเชื่อ และวัฒนธรรม (Morris, 2001) ความหมายของหลักสูตรดังกล่าวนี้มีได้หมายถึงแผนการศึกษาหรือประสบการณ์การจัดการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ล่วงหน้าแต่อย่างใด แต่เป็นไปตามความหมายของคำว่า “currere” ที่ Pinar (1995) กล่าวว่าหมายถึง การเดินทางเพื่อค้นหาตนเอง โดยการตีความและสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิตของตนเองด้วยกระบวนการสร้างและสะท้อนความคิดจากอดีตชีวิตประวัติ การพัฒนาหลักสูตรจึงเป็นเรื่องส่วนตัวของเอกัตบุคคลที่มีความสุนทรีย์และเจรจาต่อรองกันได้ รวมทั้งเป็นกระบวนการที่มีพลวัตมีความไม่แน่นอนเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้วงการศึกษาศาสตร์/ครุศาสตร์ และศาสตร์ด้านหลักสูตรได้มีการปรับกระบวนการทัศน์การแสวงหาความรู้ความจริงหรือการวิจัย โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาและทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับประสบการณ์ทางการศึกษาที่ผ่านมาในอดีตของปัจเจกบุคคล (Regressive turn to autobiographical and educational past) ซึ่งอยู่ภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และประวัติศาสตร์ในระดับมหภาค (Synthesis turn to fragments of experience and larger political-cultural context) ให้ก้าวไปข้างหน้าด้วยสติ

ไม่สับสน และมีจุดยืนที่ชัดเจน (Progressive turn toward imagined future) เป็นการสร้างจินตภาพแห่งอนาคตและคิดเชิงวิพากษ์ต่อประสบการณ์ทางการศึกษาทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต (Analytical turn toward one's educational past, present and future) ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริง (Pinar, 1976) การวิจัยจึงเป็น การสร้างวาทกรรมหรือการเล่าเรื่อง (Life-stories or Narrative) นั่นเอง ส่วนผลการวิจัยเป็นผลผลิตของวาทปฏิบัติในบริบททางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะ ความรู้ความจริงจึงมิได้มีความเป็นปรนัยหรือมีความสมบูรณ์ในตนเอง แต่เจือไปด้วยอคติ (partial) ขึ้นอยู่กับมุมมอง (perspective) และถูกหล่อหลอมด้วยภาษาและวาทกรรมในบริบททางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะ (อภิภา ปรัชญพทุทธิ, 2555)

ดังนั้นสถานภาพของศาสตร์ด้านหลักสูตรในปัจจุบันที่เกิดขึ้นจากการบรรจบกันของกระบวนการโลกาภิวัตน์ จึงให้ความสำคัญกับการวิพากษ์หลักสูตรและวาทกรรมหลักสูตรมากกว่าการพัฒนาหลักสูตร (Tierney, 2002 ; อ้างอิงใน อภิภา ปรัชญพทุทธิ, 2555) โดยมองว่า การพัฒนาหลักสูตรมิได้เป็นเพียงเรื่องของการตัดสินใจว่าจะใช้หลักสูตรรูปแบบใด การนิยามความรู้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างไร การนิยามความรู้อย่างที่ป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นเอื้อประโยชน์แก่คนกลุ่มใดและละเลยประสบการณ์ วัฒนธรรม ความรู้ และมุมมองของคนกลุ่มใด ผู้สอนถ่ายทอดความรู้อย่างไรและใช้เกณฑ์อะไรในการตัดสินใจว่าความรู้ใดที่ควรค่าแก่การถ่ายทอด ใครมีอำนาจในการควบคุมหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตร

Reconceptualization

Michaelis, Grossman and Scott (1975) ได้เสนอแนวคิดหลักสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรไว้ 5 ประการ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย 1) พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการศึกษาปัญหาข้อถกเถียงและการปฏิบัติตลอดจนความสำเร็จและความล้มเหลวของหลักสูตรเดิม 2) พื้นฐานทางด้านปรัชญาซึ่งจะช่วยในการพัฒนาเค้าโครงของค่านิยมและความเชื่อที่สัมพันธ์กับการกำหนดความมุ่งหมาย การเลือกและการใช้ความรู้ ความหมายและวิธีการดำเนินการและมิติอื่นๆ ของการศึกษา 3) พื้นฐานทางสังคมซึ่งจะเป็นแหล่งข้อมูลค่านิยม การเปลี่ยนแปลง ปัญหา ความกดดันและแรงขับทางสังคมที่จะนำมาพิจารณาในการวางแผนหลักสูตร 4) พื้นฐานจิตวิทยา ซึ่งประกอบด้วยความคิดเกี่ยวกับการเจริญเติบโตและการพัฒนาการของเด็กตลอดจนการเรียนรู้ของเด็กๆ 5) พื้นฐานเกี่ยวกับสาขาวิชา ซึ่งจะเปรียบเสมือนแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมโนคติ ข้อมูลต่างๆ แบบอย่างวิธีการและกระบวนการค้นคว้าอื่นๆ ที่อาจจะใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการวางแผนการเรียนการสอน

Pinar (1979) อธิบายว่า การศึกษาแนวปฏิรูป ในทฤษฎีของนักวิชาการแนวปฏิรูป หมายถึง การมีท่าที ปฏิริยาการสะท้อนความคิดต่อสถานภาพของศาสตร์ด้านหลักสูตรและการกำหนดสถานภาพที่เหมาะสมในยุคหลังสมัยใหม่ และเนื่องด้วยสภาพของศาสตร์ด้านหลักสูตรที่ไม่ถูกจำกัดด้วยระเบียบกฎเกณฑ์จากภายนอกอีกต่อไป จึงนำไปสู่การเปิดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ เพื่อการศึกษาวิเคราะห์ตีความและทำความเข้าใจว่าหลักสูตรคืออะไรโดยการทำความเข้าใจ นับว่าเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการศึกษาทฤษฎีศาสตร์ด้านหลักสูตรของกลุ่มนักวิชาการด้านหลักสูตรแนวปฏิรูปที่มีกระบวนการทัศน์ร่วมกันและแตกต่างกันออกไปในแต่ละวาทกรรมหลักสูตร หากแต่ในกลุ่มนักวิชาการด้านหลักสูตรแนวปฏิรูปก็มิได้มีแนวคิดชัดเจนว่าการศึกษาแนวปฏิรูปคืออะไร Slattery (2006) มองว่าการศึกษาแนวปฏิรูปเป็นสัญญาณที่แสดงถึงความเคลื่อนไหวของประชาคมนักวิชาการ เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงศาสตร์ด้านหลักสูตรจากภายในไปสู่การทำความเข้าใจและตีความอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับหลักสูตรรวมถึงการเกิดบรรยากาศทางอารมณ์และปัญญา การครุ่นคิด ใคร่ครวญหรือทบทวน เพื่อให้ก้าวไปสู่อนาคตด้วยความไม่สับสน เป็นการสร้างจินตภาพแห่งอนาคตและเกิดการวิพากษ์เพื่อให้เห็นปัญญาและลู่ทางอนาคตอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนนั่นเอง กระบวนทัศน์การศึกษาแนวปฏิรูปที่ Pinar นำมาใช้เพื่อปฏิรูปนิยามและสถานภาพของศาสตร์ด้านหลักสูตรในทศวรรษ 1970's เมื่อการวางแผนและพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Planning and Development) ที่ให้

ความสำคัญกับการวางแผนการจัดการศึกษาอย่างมีระบบระเบียบมีกระบวนการในการจัดการเรียนการสอน (Instructional Management) และการประเมินผล (Evaluation) อย่างชัดเจนนั้น กลับมีใช้วาทกรรมหลัก (Dominant Discourse) ของการศึกษาในศาสตร์ด้านหลักสูตรอีกต่อไป โดยศาสตร์ด้านหลักสูตรเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ปริณิถนาของการศึกษา ประสบการณ์ทางการศึกษา (Educational Experiences) ที่มีความละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง และเน้นที่ความเข้าใจอย่างลุ่มลึก (Understanding Curriculum) (Pina. 1975) จึงกล่าวได้ว่า Pinar เปรียบเสมือนสถาปนิกผู้วางรากฐานสำคัญของการศึกษาในศาสตร์ด้านหลักสูตรแนวปฏิรูปตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970's จนถึงปัจจุบัน

บทสรุป

Reconceptualization เป็นการตีความและสร้างความหมายใหม่ด้วยกระบวนการสร้าง การสะท้อนความคิด และอุดมการณ์ทางการศึกษา เพื่อพัฒนาเป็นกระบวนทัศน์เชิงวิพากษ์และหลังสมัยใหม่นิยม โดยการรื้อสร้างหลักสูตรได้สะท้อนความคิดด้านหลักสูตรและการกำหนดสถานภาพหลักสูตรที่เหมาะสมในยุค Postmodern ซึ่งใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎีในกลุ่ม Postmodernism และ Poststructuralism ในการวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ทางการศึกษาในบริบททางสังคมวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์บนพื้นฐานประวัติศาสตร์ ปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี อุดมการณ์ เศรษฐกิจ และความต้องการของสังคม เพื่อให้ตอบสนองต่อหลักการพัฒนามนุษย์และสังคมของคนในสังคมนั้นๆ อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กิตติพัฒน์ นนทปัทมะ. อิทธิพลของแนวคิดหลังความทันสมัย (POSTMODERNISM) ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์.

เอกสารคำสอนวิชา สค. 111 พื้นฐานแนวความคิดและปรัชญาสังคมสงเคราะห์. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

วรชัย จันทร์ทิพย์. ความคิดสมัยใหม่ Modernism และ ความคิดหลังสมัยใหม่ Postmodernism. [ออนไลน์].

<http://vorachai-juntip.blogspot.com/postmodernism-post-modern-postmodern.html>. (24 เมษายน 2559)

ลำลี ทองจิ๋ว. "วิวัฒนาการทฤษฎีหลักสูตรและกรอบแนวคิดในการพัฒนานวัตกรรมหลักสูตรทางเลือก",

วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2551.

อภิภา ปรัชญพฤทธิ. หลังสมัยใหม่นิยมและการอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อินทภาษ จำกัด, 2554.

อภิภา ปรัชญพฤทธิ. หลักสูตรและการเรียนการสอนอุดมศึกษา: พาราโดมและวิถีปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อินทภาษ จำกัด, 2555.

อมรา พงศาพิชญ์. เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

ออมสิน จตุพร. ศาสตร์ด้านหลักสูตร : การบรรจบกันของโลกาภิวัตน์ อุดมการณ์ทางการศึกษา และสหวิทยาการทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ 16 (ฉบับที่ 1 มกราคม – มีนาคม), 2557.

Pinar, W.F.. International Handbook of Curriculum Research. Mahwah, New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2003.

Slattery, P. Curriculum Development in the Postmodern Era. (2nd ed). New York : Routledge, 2006.

Mary Klages. Postmodernism. [ออนไลน์]. <http://pioneer.chula.ac.th/~yongyudh/papers/postmodern.htm>. (24 เมษายน 2559)